

Recenzja

poprawionej wersji pracy doktorskiej p. Małgorzaty Osowieckiej pt.

Kiedy odbiór poezji sprzyja generowaniu pomysłów?

promotorka prof. dr hab. Alina Kolańczyk, promotor pomocniczy dr Radosław Sterczyński

Moja pierwsza recenzja była pozytywna, choć zgłosiłem sporo krytycznych uwag. W niniejszej recenzji powtórzę zatem część opisową, a następnie przejdę do oceny, czy i w jakim stopniu moje uwagi krytyczne zostały uwzględnione.

Recenzowana praca doktorska lokuje się na pograniczu psychologii twórczości i estetyki empirycznej. Jej trzonem jest opis trzech badań empirycznych, poświęconych relacjom między odbiorem poezji a myśleniem dywergencyjnym. Niektóre z tych badań składają się z dwóch osobnych części, różniących się np. próbką badaną, praca zawiera więc w sumie sześć studiów empirycznych. Jest to obszerny i dość interesujący materiał badawczy, dający podstawy do wnioskowania, że odbiór poezji sprzyja wytwarzaniu pomysłów, ale nie każdej poezji i nie u wszystkich osób.

Cały cykl badań miał wspólny mianownik w postaci sposobu oceny twórczości. Osobom badanym przedstawiano wieloznaczny rysunek (lub dwa rysunki w przypadku pretestu i posttestu) z prośbą, aby w ciągu 10 minut wytworzyły jak najwięcej pytań z nim związanych. Przeszkoleni sędziowie oceniali płynność, giętkość i oryginalność pomysłów. Wspólną platformą wszystkich badań była też bateria ankiet i kwestionariuszy do oceny cech indywidualnych osób badanych (racjonalność vs. intuicyjność, empatia) oraz sposobu odbioru poezji. Różne były natomiast materiały literackie – wiersze i odpowiednio dobrane teksty.

Pierwsze badanie miało charakter eksploracyjno-korelacyjny. Wykazano w nim, że uczniowie szkół średnich zainteresowani poezją, a właściwie ci, którzy we własnej ocenie częściej się z nią kontaktują, przejawiają wyższe wskaźniki giętkości i oryginalności myślenia. Oryginalność korelowała ponadto ze zmienną, którą nazwano pierwotnie nazwano „aktywną percepcją treści poezji”, a obecnie – „odbioorem poezji”. Zaobserwowano też interesujące efekty moeracji, na przykład taki, że zainteresowanie poezją sprzyja oryginalności pod warunkiem, że towarzyszy jej wysoki poziom immersji (wczuwania się w postaci fikcyjne). Drugą część tego badania przeprowadzono na wyselekcjonowanych „pasjonatach poezji”. Wykryto, że oryginalność myślenia w tej grupie uwarunkowana jest poziomem zainteresowania poezją i poziomem jej rozumienia oraz – negatywnie – empatią.

W drugim badaniu zastosowano manipulację eksperymentalną, wykazując, że ekspozycja na utwór poetycki obniża poziom płynności i giętkości myślenia (w grupie

kontrolnej zamiast wiersza prezentowano badanym jego omówienie). Poziom oryginalności nie zmienił się pod wpływem manipulacji eksperymentalnej. Wynik ten autorka wyjaśnia charakterem wybranego wiersza, należącego jej zdaniem do poezji konwencjonalnej.

W czwartym badaniu, które jest w obecnej wersji syntezą badań poprzednio opisanych jako 3 i 4, dokonano najpierw systematycznej kategoryzacji materiału poetyckiego. Wyodrębniono trzy kategorie: poezja konwencjonalna, dookreślająca i poszerzająca znaczenie. Głównym kryterium rozróżnienia był rodzaj metaforyki oraz brak jednoznaczności obrazowania poetyckiego. W wyniku złożonej procedury sędziowania, dużą grupę tekstów poetyckich oraz niepoetyckich poddano ocenie ze względu na rodzaj metaforyzacji (poezja konwencjonalna, dookreślająca, poszerzająca znaczenia), poziom zrozumiałości, łatwość w odbiorze, rytmizację, długość oraz czy utwór jest interesujący. Celem tego postępowania było wybranie materiału do kolejnego badania. Następnie, w badaniu właściwym, wykazano, że ekspozycja na poezję „poszerzającą znaczenia” zwiększa poziom oryginalności odpowiedzi. Za takową zmianę odpowiadają też zmienne różnicowe, mianowicie intuicyjność przetwarzania informacji oraz immersja. Pozytywny wpływ poezji „poszerzającej znaczenia” skonstrastowano z oddziaływaniem tekstów niepoetyckich, które wykazały wpływ negatywny lub zerowy, mimo że były dopasowane pod względem atrakcyjności. W dawnej wersji nie było analiz porównawczych trzech rodzajów poezji, obecnie można poznać wyniki analizy wariancji, przeprowadzonej w tym właśnie celu.

Całość jawi się jako przemyślany plan badawczy, prowadzący do nowych i interesujących wniosków. Dlatego przedstawioną mi do recenzji pracę doktorską oceniam pozytywnie. Jej głównym walorem jest zgromadzony materiał empiryczny, zebrany w wyniku skutecznej manipulacji materiałem badawczym.

Nasuwać się oczywiście liczne pytania i wątpliwości. Na przykład decyzja, aby mierzyć poziom myślenia dywergencyjnego testem generowania *pytań* wymaga co najmniej uzasadnienia, dlatego że testy myślenia dywergencyjnego zwykle polegają na generowaniu *rozwiązań*. Zgadza się, że ciekawość poznawcza, przejawiająca się w generowaniu licznych, różnorodnych i oryginalnych pytań, jest ważnym składnikiem twórczości. Zabrakło jednak refleksji nad tym wyborem metodologicznym, w każdym razie w tekście nie ma nic na ten temat.

W pierwszej swojej recenzji zaznaczyłem, że niżej od planu badawczego i uzyskanych wyników natomiast oceniam tekst dysertacji. W kilku punktach wyliczyłem zauważone niedoskonałości. Poniżej odnoszę się do tych punktów po zapoznaniu się z nową, poprawioną wersją pracy.

1. Część teoretyczną pracy w jej pierwotnej postaci uznałem za słabą. Zauważyłem dość pobieżny przegląd problematyki, oparty na nie najświeższych źródłach. Wersja poprawiona jest pod tym względem znacznie lepsza. Autorka powołuje się na nowsze, oryginalne źródła. Uznaję te poprawki za wystarczające.
2. W części wprowadzającej (teoretycznej) ani w dyskusji nie było wcześniej odniesienia do badań dotyczących stymulowania twórczości. W wersji poprawionej wyeliminowano ten brak.
3. W znacznym stopniu udało się poprawić opis badań własnych. Jest on obecnie poprawny, wolny od wykrytych uprzednio niedoskonałości. W szczególności autorka raportuje pominięte wcześniej statystyki opisowe. Poprawiła nazwy zmiennych i konsekwentnie trzyma się tych zmian. Opisuje też proces doboru uczestników badań i procedurę randomizacji.
4. Autorka wprowadziła ponadto szereg zmian niezwiązanych z moją recenzją, zapewne kierowała się uwagami drugiego recenzenta. Ogólnie rzecz biorąc, te zmiany bardzo poprawiły ogólny poziom dysertacji.

Uważam, że praca doktorska p. Małgorzaty Osowieckiej pt. *Kiedy odbiór poezji sprzyja generowaniu pomysłów?* bardzo zyskała dzięki wprowadzeniu zmian sugerowanych przez recenzje. W mojej opinii praca ta spełnia kryteria ustawowe stawiane pracom doktorskim. Oceniam ją pozytywnie i stawiam wniosek o dopuszczenie autorki do publicznej obrony.

Kraków, 4 grudnia 2023

Prof. dr hab. Edward Nęcka